

МІЖНАРОДНАЕ НАЗІРАННЕ ЗА ВЫБАРАМІ РЭСПУБЛІКА БЕЛАРУСЬ – ПАРЛАМЕНЦКІЯ ВЫБАРЫ, 23 ВЕРАСНЯ 2012 Г.

Папярэднія высновы і заключэнні

Мінск, 24 верасня 2012 года – Гэтыя Папярэднія высновы і заключэнні з’яўляюцца вынікам агульных высілкаў Бюро па Дэмакратычных Інстытутах і Правах Чалавека АБСЕ (АБСЕ/БДПЧ) і Парламенцкай Асамблеі АБСЕ (ПА АБСЕ).

Матэо Мекаччы (Італія), Кіраўнік Дэлегацыі ПА АБСЕ, быў прызначаны Дзеючым Старшынёй АБСЕ Спецыяльным Каардынатарам і кіраўніком місіі кароткатэрміновых назіральнікаў. Антонію Мілошоскі (былая Югаслаўская Рэспубліка Македонія) з’яўляецца Кіраўніком Місіі па Назіранні за Выбарамі АБСЕ/БДПЧ (МНВ АБСЕ/БДПЧ), якая распачала сваю працу 22 жніўня 2012 г.

Была праведзена ацэнка выбараў на прадмет іх адпаведнасці абавязальніцтвам у рамках АБСЕ і нацыянальнаму заканадаўству. Абнародванне гэтых папярэдніх высноваў і заключэнняў адбываецца да завяршэння выбарчага працэса. Канчатковая ацэнка выбараў будзе залежыць, часткова, ад таго, як будуць праведзены астатнія этапы выбарчага працэса, у тым ліку падсумаванне і абвясчэнне вынікаў, а таксама разгляд заяваў і скаргаў, якія могуць паступіць пасля дня выбараў. Прыкладна праз восем тыдняў пасля завяршэння выбарчага працэса АБСЕ/БДПЧ апублікуе падрабязную выніковую справаздачу, што будзе ўтрымліваць рэкамендацыі па магчымых паляпшэннях. ПА АБСЕ прадставіць сваю справаздачу на паседжанні свайго Пастаяннага Камітэта 6 кастрычніка ў Тыране.

ПАПЯРЭДНІЯ ВЫСНОВЫ

Падчас выбараў 23 верасня 2012 г. не выконваліся асноўныя абавязальніцтвы АБСЕ, у тым ліку правы грамадзянаў на стварэнне аб’яднанняў, на вылучэнне сваёй кандыдатуры, а таксама на свабоднае самавыяўленне, нягледзячы на пэўныя паляпшэнні ў выбарчым заканадаўстве. У той час як колькасць кандыдатаў, вылучаных палітычнымі партыямі, павялічылася, вядомыя палітычныя дзеячы, якія маглі ўзяць удзел у спаборніцтве за месцы ў парламенце, заставаліся ў зняволенні альбо не мелі права балатавацца праз тое, што мелі судзімасці. Колькасць і разнастайнасць кандыдатаў былі абмежаваны праз адвольныя адміністрацыйныя дзеянні, што прывяло да абмежавання выбару для выбаршчыкаў. Выбары не былі арганізаваныя бесстароннім чынам, а працэдура абскарджання не забяспечвала эфектыўнай прававой абароны.

Хоць міжнародныя назіральнікі станоўча ацанілі працэдуры датэрміновага галасавання і галасавання ў дзень выбараў. Працэс значна пагоршыўся падчас падліку галасоў. Назіральнікам, якім не была прадастаўлена належная магчымасць назіраць за падлікам, ацанілі працэс адмоўна ў значнай колькасці ўчасткаў, дзе праводзілася назіранне. Не прынятая пад увагу адсутнасць належным чынам акрэсленых працэдур падліку галасоў значыла, што сумленны падлік, як гэта патрабуецца ў параграфу 7.4 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г., не мог быць гарантаваны.

Гэтыя парламенцкія выбары праводзіліся паводле Выбарчага Кодэкса, у які былі ўнесены змены і дапаўненні ў 2010 і 2011 гг. Нягледзячы на пэўныя значныя змены, прававая база не забяспечвае на адпаведным узроўні правядзення выбараў у адпаведнасці з абавязальніцтвамі АБСЕ і міжнароднымі стандартамі. Некалькім важным аспектам выбарчага працэсу не ставала яснасці, што дазваляла прымяняць закон адвольна і непаслядоўна, у тым ліку гэта тычыцца крытэраў праверкі подпісаў для рэгістрацыі кандыдатаў. Гэта падкрэслівае неабходнасць далейшых рэформаў у выбарчым заканадаўстве.

Выбарчыя камісіі на ўсіх узроўнях выконвалі свае абавязкі па падрыхтоўцы і правядзенні выбараў у адпаведнасці з тэрмінамі, усталяванымі ў Каляндарным Пlane выбарчай кампаніі. Паседжанні Цэнтральнай Выбарчай Камісіі (ЦВК) былі адкрытымі і адбываліся ў прысутнасці назіральнікаў. Аднак, шэраг заяваў, зробленых ЦВК, выклікалі сумнеў адносна бесстароннасці яе працы. Агулам, насуперак міжнародным стандартам, ЦВК не кіравала працэсам нейтральным чынам. Пазытыўныя змены па павелічэнні прадстаўніцтва ў камісіях ніжэйшага ўзроўню былі збольшага неэфектыўнымі з-за адсутнасці падрабязных крытэраў адбору. Міжнародныя назіральнікі адзначылі, што мясцовыя ўлады працягвалі ўплываць на працу камісій ніжэйшага ўзроўня.

У законе існуюць празмерныя абмежаванні правоў выбаршчыкаў і кандыдатаў. Грамадзяне, якія ўтрымліваюцца пад вартай у чаканні суда альбо адбываюць пакаранне ў месцах пазбаўлення волі, незалежна ад сур'ёзнасці здзейсненага злачынства, не маюць права галасаваць і вылучаць сваю кандыдатуру. Адмова ў правах тым, хто ўтрымліваецца пад вартай у чаканні суда, супярэчыць прынцыпу прэзюмпцыі невінаватасці, а ўсеахопная адмова ў выбарчых правах тым, хто адбывае пакаранне ў месцах пазбаўлення волі, не мае сувымернасці. Гэтыя абмежаванні супярэчаць параграфам 7.3 і 24 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г.

Як станоўчы момант трэба адзначыць, што першы раз палітычныя партыі маглі вылучаць кандыдатаў ва ўсіх акругах, незалежна ад таго, ці яны маюць рэгіянальныя структуры на тэрыторыі адпаведнай акругі. У выніку гэтага вырасла колькасць партыйных вылучэнняў. Тым не менш, працэс рэгістрацыі кандыдатаў быў азмрочаны празмерна тэхнічным падыходам да прымянення закона, што прывяло да нерэгістрацыі кожнага чацвёртага прэтэндэнта, што супярэчыць параграфам 7.5 і 24 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г. Пасля позняга зняцця 81 кандыдата, у гэтых выбарах засталіся саборнічаць 293 кандыдаты.

Падчас перыяду агітацыі, які доўжыўся чатыры тыдні, агітацыйная кампанія была ледзь бачная на большай частцы тэрыторыі краіны. Існыя нормы наклалі абмежаванні на правядзенне агітацыйных мітынгаў, друк і распаўсюд агітацыйнага матар'ялу, а таксама доступ да сродкаў масавай інфармацыі. Хаця агулам агітацыя адбывалася ў спакойнай абстаноўцы, гэты этап быў азмрочаны некалькімі паведамленнямі пра запалохванне апазіцыйных кандыдатаў і актывістаў. Дзве палітычныя партыі байкатавалі выбары, а яшчэ дзве партыі знялі сваіх кандыдатаў, спасылаючыся на наяўнасць у краіне палітычных вязняў, абмежаваную ролю парламента, а таксама на нізкі ўзровень даверу да выбарчага працэса.

Хоць Канстытуцыя гарантуе свабоду самавыяўлення і забараняе цензуру, і ў краіне існуе вялікая колькасць сродкаў масавай інфармацыі, асвятленне выбарчай кампаніі не прапаноўвала шырокага спектру поглядаў. Кандыдатам, якія заклікалі да байкоту выбараў, было альбо адмоўлена ў прадстаўленні бясплатнага эфірнага часу і месца для друку, альбо іх выступы і друкаваныя праграмы падвяргаліся цензуры. Асвятленне ў СМІ было засяроджана на Прэзідэнце і дзеяннях урада, а кандыдатам надавалася мінімальна ўвага. Гэта супярэчыць

параграфу 7.8 Капенгагенскага Дакумента 1990 г. і, разам з абмежавальнымі абставінамі для агітацыі, абмяжоўвае магчымасць выбаршчыкаў зрабіць свядомы выбар перад галасаваннем.

Механізмы разгляду скаргаў і заяваў не здольныя забяспечыць зацікаўленым асобам эфектыўную прававую абарону, што ставіць пад пытанне выкананне параграфу 5.10 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г. і Артыкула 8 Усеагульнай Дэкларацыі Правоў Чалавека. Хаця слуханні ў ЦВК і Вярхоўным Судзе адбываліся на адкрытых паседжаннях, у вялікай колькасці выпадкаў разгляд скаргаў быў адзначаны непаслядоўным і фармальным прымяненнем заканадаўства, часта гэта адбывалася за кошт права на справядлівы разгляд і прынцыпа захавання прапарцыянасці.

ПАПЯРЭДНІЯ ЗАКЛЮЧЭННІ

Перадгісторыя

18 чэрвеня 2012 г. Прэзідэнт Беларусі прызначыў выбары ў Палату Прадстаўнікоў на 23 верасня 2012 г. У выніку папярэдніх парламенцкіх выбараў, што адбыліся ў верасні 2008 г., толькі сем дэпутатаў былі абраныя ў якасці прадстаўнікоў палітычных партый. Аднак, усе 110 дэпутатаў папярэдняга склікання лічацца прыхільнікамі ўладаў.

Для палітычнай сістэмы краіны характэрная слабая партыйная сістэма. З 2000 г. Міністэрства юстыцыі не зарэгістравала ніводнай новай палітычнай партыі, нягледзячы на некалькі пададзеных заяваў на рэгістрацыю¹, што ставіць пад пытанне выкананне параграфу 7.6 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г. і “права асобаў і групаў на заснаванне, у поўнай волі, сваіх уласных палітычных партый”. Гэты вакуум быў збольшага запоўнены грамадскімі аб’яднаннямі, якія арганізавалі вылучэнне і падтрымку пэўнай колькасці кандыдатаў на гэтых выбарах. Напрыклад, грамадскае аб’яднанне “Белая Русь”, на чале якой стаіць першы намеснік Кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта, падтрымала 68 кандыдатаў.²

Падчас прэзідэнцкіх выбараў 2010 г. былі арыштаваныя некалькі кандыдатаў на пасаду прэзідэнта, журналістаў і прадстаўнікоў грамадзянскай супольнасці. Адзін з былых кандыдатаў на пасаду прэзідэнта і старшыня праваабарончай арганізацыі, якая назірала за правядзеннем выбараў, усё яшчэ знаходзяцца ў зняволенні.

Сярод партый, якія прымалі актыўны ўдзел у выбарах, былі Камуністычная Партыя Беларусі (КПБ), Беларуская Аграрная Партыя (БАП), Ліберальна-Дэмакратычная Партыя (ЛДП), Рэспубліканская Партыя Працы і Справядлівасці (РППС), Беларуская Сацыяльна-Спартыўная Партыя (БССП), і апазіцыйныя Аб’яднаная Партыя Левых “Справядлівы Свет”, Беларуская Сацыял-Дэмакратычная Партыя (Грамада) (БСДП (Г)), Аб’яднаная Грамадзянская Партыя (АГП) і Беларускі Народны Фронт (Партыя БНФ). Грамадскае аб’яднанне “Рух за Свабоду”, незарэгістраваная кампанія “Тавары Праўду”, а таксама некалькі іншых арганізацый падтрымлівалі асобных кандыдатаў.

¹ За апошнія дзесяць гадоў прынамсі чатыры суб’екты падавалі дакументы на рэгістрацыю. Шматлікія спробы атрымаць рэгістрацыю былі здзейсненыя: Беларускай Хрысціянскай Дэмакратыяй; Партыяй Свабоды і Прагрэса; і Беларускай Камуністычнай Партыяй Рабочых. Беларуская партыя Працы зрабіла адну спробу атрымаць рэгістрацыю (пасля яе ліквідацыі Вярхоўным Судом 2 жніўня 2004 г.)

² Аляксандар Радзькоў, старшыня “Белай Русі”, паведаміў МНВ БДПЧ/АБСЕ, што аб’яднанне паспрабуе трансфармавацца ў палітычную партыю на сваім сходзе ў лістападзе 2012 г.

Выбарчая сістэма і прававая база

Палата Прадстаўнікоў абіраецца на чатырохгадовы тэрмін на аснове мажарытарнай сістэмы, якая дапускае два туры галасавання, у 110 аднамандатных акругах. Калі ніводны з кандыдатаў не набірае больш за 50 працэнтаў пададзеных галасоў у першым туры, напрацягу двух тыдняў праводзіцца другі тур паміж двума кандыдатамі, што набралі большасць галасоў. Законам усталявана патрабаванне 50-працэнтнай яўкі для прызнання выбараў у першым туры, а ў другім туры неабходная яўка не менш за 25 працэнтаў выбаршчыкаў.

Галоўным чынам, выбары ў Беларусі адбываюцца паводле Канстытуцыі, Выбарчага Кодэкса, і пастановаў Цэнтральнай Выбарчай Камісіі (ЦВК). Прававая база таксама ўключае Закон аб Сродках Масавай Інфармацыі, Крымінальны Кодэкс і Грамадзянска-Працэсуальны Кодэкс. Паклёп, знявага, і дзеянні па “дыскрэдытацыі” Рэспублікі Беларусь, а таксама дзейнасць ад імя незарэгістраванай арганізацыі, працягваюць лічыцца крымінальным злачынствам.

Змены і дапаўненні ў Выбарчы Кодэкс былі ўнесеныя ў 2010 і 2011 гг. з улікам пэўных, зробленых раней, рэкамендацый АБСЕ/БДПЧ. Асабліва трэба адзначыць змены, якія павялічваюць магчымасці вылучэння кандыдатаў ад палітычных партыяў, спрашчаюць парадак арганізацыі агітацыйных мерапрыемстваў, усталёўваюць квоту ўключэння членаў палітычных партый у склад выбарчых камісіяў, умацоўваюць правілы датэрміновага галасавання, прадугледжваюць працэдуры па абскарджанні пэўных дзеянняў выбарчых камісіяў у судах, а таксама прапануюць кандыдатам магчымасць паўдзельнічаць у дэбатах па тэлебачанні.

Хаця АБСЕ/БДПЧ і Еўрапейская Камісія за Дэмакратыю праз Права (Венецыянская Камісія) прызналі гэтыя рэформы паляпшэннямі, было падкрэслена, што гэтыя змены “наўрад ці вырашаць асноўную праблему няздольнасці прававой базы па выбарах у Беларусі стварыць аснову для сапраўды дэмакратычных выбараў.”³ У прыватнасці, мог бы быць здзейснены шэраг паляпшэнняў у ключавых палажэннях, што тычацца рэгістрацыі выбаршчыкаў і кандыдатаў, складу выбарчых камісіяў, назірання за выбарамі, працэдураў дня галасавання, і працэсу разгляду скаргаў і заяваў.

Падрыхтоўка і правядзенне выбараў

Выбары праводзіліся сістэмай выбарчых камісіяў на трох узроўнях, якая складаецца з Цэнтральнай Выбарчай Камісіі (ЦВК), 110 акруговых выбарчых камісіяў (АВК) і 6344 участковых выбарчых камісіяў (УВК), у тым ліку 43 УВК пры замежных дыпламатычных місіях для галасавання грамадзянамі, якія знаходзяцца за межамі краіны. АБСЕ/БДПЧ рэгулярна сустракалася з ЦВК і мела з ёй добрае супрацоўніцтва. Выбарчыя камісіі на ўсіх узроўнях вытрымалі ўсе законныя тэрміны па правядзенні выбараў, усталяваныя ў каляндарным плане выбараў.

ЦВК з’яўляецца пастаянным органам з пяцігадовымі паўнамоцтвамі, прызначаным 21 снежня 2011 года. З 12 членаў ЦВК, 6 прызначаюцца Прэзідэнтам і 6 выбіраюцца ўскосна абраным Саветам Рэспублікі (верхняй палатай парламента). Як адзначаецца ў Сумесным меркаванні АБСЕ/БДПЧ і Еўрапейскай Камісіі за Дэмакратыю праз Права (Венецыянскай Камісіі) 2010 г.,

³ Гл. Сумеснае меркаванне Еўрапейскай Камісіі за Дэмакратыю праз Права (Венецыянскай Камісіі) і БДПЧ/АБСЕ наконт зменаў і дапаўненняў у Выбарчы Кодэкс Рэспублікі Беларусь, CDL-AD(2010)012, 4 чэрвеня, 2010 г.: [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)012-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)012-e.asp).

роля Прэзідэнта ў прызначэнні вышэйшых службовых асобаў, адказных за правядзенне выбараў, ставіць пад пытанне аўтаномнасць арганізацыі выбараў⁴. Паседжанні Цэнтральнай Выбарчай Камісіі (ЦВК) былі адкрытымі і адбываліся ў прысутнасці назіральнікаў. Усе рашэнні ЦВК прымаўся адзінагалосна. Згодна з Выбарчым Кодэксам, сем палітычных партый вылучылі ў ЦВК членаў з правам дарадчага голаса (якія не прымаюць удзел у галасаванні). Па назіранні МНВ АБСЕ/БДПЧ, хаця члены ЦВК з правам дарадчага голаса прымалі актыўны ўдзел у дыскусіі, іх меркаванне не ўлічвалася пры прыняцці рашэнняў.⁵ Старшыня ЦВК рэгулярна выступала па тэлебачанні і выказвала свае палітычныя погляды наконт выбарчага працэсу і яго ўдзельнікаў, што ставіць пад сумнеў бесстароннасць працы камісіі.⁶ Агулам, на суперак міжнародным стандартам, ЦВК не праводзіла выбарчы працэс аб'ектыўна.

АВК і УВК былі прызначаныя агульнымі рашэннямі мясцовых заканадаўчых і выканаўчых органаў у кожнай тэрытарыяльнай адзінцы. Нядаўнія змены ў Выбарчы Кодэкс увялі патрабаванне, што прынамсі траціна членаў АВК і УВК мусіць быць вылучаны палітычнымі партыямі і іншымі грамадскімі аб'яднаннямі, а таксама, што дзяржаўныя служачыя мусіць складаць не больш за траціну членаў выбарчых камісіяў. Аднак, у адсутнасць крытэраў, што вызначаюць прызначэнне членаў АВК і УВК, эфектыўнасць гэтага палажэння, якое мелася забяспечыць інклюзіўнасць, была абмежавана. Толькі 3,5 працэнтаў членаў АВК і 0,1 працэнт членаў УВК былі вылучаны палітычнымі партыямі, якія лічацца апазіцыйнымі.⁷ Хаця абмежаванне колькасці дзяржаўных служачых з'яўляецца станоўчым фактарам у прынцыпе, МНВ АБСЕ/БДПЧ назірала некалькі выпадкаў, калі выглядала так, што праца УВК і АВК знаходзіцца пад уплывам мясцовых уладаў.

ЦВК выпусціла інструкцыі па працы АВК і УВК, а таксама дадатковы даведнік па падрыхтоўцы УВК. ЦВК прадпрыняла пэўныя меры па інфармаванні выбаршчыкаў праз інфармацыю па тэлебачанні і плакаты з датай дня выбараў.

Рэгістрацыя выбаршчыкаў

Хаця галасаваць маюць права ўсе грамадзяне, якія дасягнулі 18-гадовага ўзросту, у законе існуюць шырокія абмежаванні выбарчых правоў. Грамадзяне, прызнаныя судом недзеяздольнымі, а таксама тыя, хто ўтрымліваецца пад вартай у чаканні суда альбо адбывае пакаранне ў месцах пазбаўлення волі, незалежна ад сур'ёзнасці здзейсненага злачынства, не маюць права галасаваць. Адмова ў правах тым, хто ўтрымліваецца пад вартай у чаканні суда,

⁴ Гл. Параграф 20 Заўвагаў Агульнага Парадку №25 (1996) Камітэта ААН па Правах Чалавека да Артыкула 25 Міжнароднага Пакта па Грамадзянскіх і Палітычных Правах

⁵ Удзел двух членаў ЦВК з правам дарадчага голаса, вылучаных АГП і БНФ, быў прыпынены ЦВК пасля таго, як партыі знялі сваіх кандыдатаў.

⁶ Напрыклад, 29 жніўня, гаворачы пра вылучэнне кандыдатаў, старшыня ЦВК заявіла: “Мы мусім прыняць юрыдычна правільнае рашэнне, з іншага боку, мы з'яўляемся палітычным органам і можам прыняць палітычнае рашэнне”. (<http://belapan.com/archive/2012/08/29/570849/>). 12 верасня, старшыня ЦВК заявіла: “Я магу назваць аднаго кандыдата, за якога я б прагаласавала, і які мне вельмі падабаецца, але мушу сказаць, што ён не балатуецца на маёй акрузе. Я не буду называць імёны. Вы здагадаецеся, хто гэта. Ён вельмі вядомы спартсмен”. (http://belta.by/ru/conference/i_275.html).

⁷ На ўзроўні АВК, пяць партыяў, якія лічацца апазіцыйнымі, вылучылі 198 кандыдатаў, але толькі 50 з іх (25 працэнтаў) былі прызначаныя членамі АВК. У той жа час, з 110 кандыдатаў, вылучаных грамадскім аб'яднаннем “Белая Русь”, якое падтрымлівае ўлады, былі прызначаныя 106 чалавек (96 працэнтаў). На ўзроўні УВК з 664 чалавек, вылучаных апазіцыйнымі партыямі, былі прызначаныя толькі 61 (11 працэнтаў), у той час як з 4 799, вылучаных ГА “Белая Русь”, былі прызначаныя 4 189 (87 працэнтаў). ЦВК апраўдвае такую малую колькасць, сцвярджаючы, што кандыдаты, вылучаныя апазіцыяй, не адпавядалі маральна-этычным нормам, прадаставіўшы ў МНВ БДПЧ/АБСЕ дакументы аб судзімасцях некаторых з вылучэнцаў.

супярэчыць прынцыпу прэзюмпцыі невінаватасці, як замацавана Капенгагенскім Дакументам АБСЕ 1990 г., а таксама Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь.⁸ Усеахопная адмова ў выбарчых правах тым, хто адбывае пакаранне ў месцах пазбаўлення волі, не мае сувымернасці, а таксама супярэчыць абавязацельствам АБСЕ і міжнародным стандартам.⁹

Па вызначэнні ЦВК, агульная колькасць зарэгістраваных выбаршчыкаў скаладае 7.1 мільён. Спісы выбаршчыкаў на кожным участку складаюцца адпаведнымі мясцовымі адміністрацыямі і дапаўняюцца УВК. Палажэнні аб рэгістрацыі выбаршчыкаў не прадугледжваюць ніякіх зводных альбо цэнтралізаваных спісаў выбаршчыкаў на ўзроўнях вышэй за УВК, таксама не існуе палажэнняў па забеспячэнні пераправеркі для прадухілення шматразовых рэгістрацый у розных месцах. Выбарчы Кодэкс дазваляе выбаршчыкам правяраць уласныя асабістыя звесткі ў спісе выбаршчыкаў участка, але не прадугледжвае вывешвання спісаў выбаршчыкаў у публічных месцах. Каб правяраць свае звесткі, выбаршчыкам трэба было наведць УВК асабіста. Спісы выбаршчыкаў заставаліся адкрытымі да завяршэння галасавання і выбаршчыкі маглі рэгістравацца на ўчастку, пры ўмове наяўнасці ў іх пасведчання асобы і доказу пражывання на тэрыторыі акругі. З’яўляючыся інклюзіўнай, рэгістрацыя выбаршчыкаў у дзень выбараў не адпавядае міжнародным “рэкамендаваным стандартам”.¹⁰

Рэгістрацыя кандыдатаў

Грамадзяне, якія дасягнулі 21-гадовага ўзросту і стала пражываюць на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, маюць права вылучацца ў парламент. Аднак, закон забараняе грамадзянам з любымі папярэднімі судзімасцямі вылучацца кандыдатамі. Адмовіўшы ў задавальненні скаргі на рашэнне ЦВК, Вярхоўны Суд пастанавіў, што гэтае абмежаванне тычыцца ўсіх кандыдатаў, якія былі калі-небудзь асуджаны за здзяйсненне злачынства, незалежна ад таго, ці была пагашана судзімасць. Такія абмежаванні супярэчаць параграфам 7.5 і 24 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г., а таксама нацыянальнаму заканадаўству.¹¹

Кандыдаты могуць быць вылучаныя трыма шляхамі: зарэгістраванымі палітычнымі партыямі, працоўнымі калектывамі, і ініцыятыўнымі групамі грамадзянаў, якія сабралі прынамсі 1000 подпісаў. Сёлета першы раз палітычныя партыі маглі вылучаць кандыдатаў ва ўсіх акругах, незалежна ад таго, ці яны маюць рэгіянальныя структуры на тэрыторыі адпаведнай акругі. Адпаведна, большая доля кандыдатаў была вылучана палітычнымі партыямі.¹²

Тым не менш, працэс рэгістрацыі кандыдатаў быў азмочаны скрайне тэхнічным прымяненнем строгіх палажэнняў закона, што ў выніку прывяло да нерэгістрацыі кожнага чацвёртага прэтэндэнта, што супярэчыць параграфам 7.5 і 24 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г.

⁸ Параграф 5.19 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г. і Артыкул 26 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.

⁹ Параграф 7.3 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г. сцвярджае, што дзяржавы-удзельніцы “гарантуюць усеагульныя і роўныя выбарчыя правы ўсім дарослым грамадзянам”, а параграф 24 прадугледжвае, што абмежаванні правоў і свабодаў мусяць быць “строга сувымернымі мэце закона”. У Заўвагах Агульнага Парадку № 25 (1996) Камітэта ААН па Правах Чалавека да Артыкула 25 Міжнароднага Пакта па Грамадзянскіх і Палітычных Правах сцвярджаецца, што падставы для пазбаўлення права на галасаванне мусяць быць “аб’ектыўнымі і рацыянальнымі” (пункт 14). Гл. таксама справу “Хёрст супраць Аб’яднанага Каралеўства” (2005) у Еўрапейскім Судзе па Правах Чалавека.

¹⁰ Кодэкс Рэкамендаваных Стандартаў у пытаннях Выбараў, выпушчаны Венецыянскай Камісіяй у 2002 г., п. 1.2 iv, рэкамендуе, што “у любым выпадку, выбарчым участкам не трэба дазваляць рэгістраваць выбаршчыкаў непасрэдна ў дзень выбараў”.

¹¹ Артыкул 99 Крымінальнага Кодэкса сцвярджае, што судзімасці не мусяць мець прававых наступстваў пасля іх пагашэння.

¹² У 2008 г. 8 з 15 афіцыйна зарэгістраваных палітычных партый вылучылі 59 кандыдатаў. У 2012 г. 8 з 15 афіцыйна зарэгістраваных партый вылучылі 264 кандыдаты.

Дваццаці сямі кандыдатам, што падалі скаргі ў ЦВК, было адмоўлена ў рэгістрацыі, таму што больш за 15 працэнтаў правяраных подпісаў было прызнана несапраўднымі, шмат якія з іх – на падставе нязначных тэхнічных недакладнасцяў.¹³ Паводле многіх суразмоўцаў МНВ АБСЕ/БДПЧ, у пытаннях крытэраў, выбару і працэдуры праверкі подпісаў не ставала празрыстасці.¹⁴

Пятнаццаць кандыдатаў, што падалі скаргі ў ЦВК, атрымалі адмову ў рэгістрацыі з-за разыходжанняў, знойдзеных у пададзеных дэкларацыях аб даходзе і маёмасці. Хаця паводле закону адмова ў рэгістрацыі праз памылкі ў дэкларацыі аб даходзе і/або маёмасці магчымая толькі калі такія памылкі з’яўляюцца істотнымі¹⁵, МНВ АБСЕ/БДПЧ назірала некалькі выпадкаў, калі кандыдатам было адмоўлена ў рэгістрацыі з-за нязначных недакладнасцяў.¹⁶ Аднаму прэтэндэнта было адмоўлена ЦВК у рэгістрацыі на падставе яго асобы.¹⁷ Закон не дапускае выпраўленне кандыдатамі памылак, якія з’яўляюцца выпадковымі, нязначнымі, або тэхнічнымі.

Агулам, з 494 вылучаных прэтэндэнтаў АВК зарэгістравалі 363 кандыдаты, адмовілі ў рэгістрацыі 123 прэтэндэнтам, а 9 чалавек самі знялі свае кандыдатуры. Пяцьдзесят тры прэтэндэнты, якія атрымалі адмовы ў рэгістрацыі, абскардзілі іх у ЦВК, якая пасля разгляду скаргаў зарэгістравала яшчэ 11 кандыдатаў. Сямнаццаць прэтэндэнтаў абскардзілі рашэнне ЦВК адносна адмовы ў рэгістрацыі ў Вярхоўным судзе, што ў выніку прывяло да рэгістрацыі яшчэ аднаго кандыдата. Аднак, пасля зняцця 81 кандыдатаў, у гэтых выбарах спаборнічалі 293 кандыдаты. У 16 з 110 акругаў выбары прайшлі на безальтэрнатывнай аснове.

Фінансаванне кампаніі

Сродкі на правядзенне кампаніі прадастаўляюцца кандыдатам з дзяржаўнага бюджэту. Кандыдатам выдзяляецца сума, эквівалентная прыкладна 460 Еўра на друк агітацыйных матар’ялаў. Гэтыя фінансавыя сродкі знаходзяцца ў распараджэнні ворганаў, што праводзяць выбары, а кандыдаты мусяць прадастаўляць АВК рахункі-фактуры на свае друкаваныя агітацыйныя матар’ялы. Паводле зменаў і дапаўненняў у Выбарчы Кодэкс ад 2010 г., кандыдаты маюць права стварыць фонд кампаніі, які можа стварацца з асабістых сродкаў, а таксама ахвяраванняў ад фізічных і юрыдычных асобаў.¹⁸ На 21 верасня, 85 кандыдатаў адкрылі рахункі для збору сродкаў на агітацыю. Забаронены ахвяраванні ад замежных арганізацый і грамадзянаў, дзяржаўных і мясцовых уладаў, дабрачынных арганізацый і ананімных ахвярадаўцаў. Траты кожнага кандыдата на агітацыю абмежаваны сумай у прыкладна 9 140 Еўра.

¹³ Напрыклад, подпісы былі прызнаныя несапраўднымі ў выпадках, калі дата на падпісных лістах была запоўненая не рукой выбаршчыка, хаця кандыдат прадаставіў завераныя пісьмовыя паказанні выбаршчыкаў, што яны самі ставілі свае подпісы на падпісных лістах; калі выбаршчыкі пісалі свае імёны ў падпісным лісце недастаткова разборліва; альбо калі ў адрасе ці пашпартных дадзеных выбаршчыка былі дапушчаны нязначныя памылкі.

¹⁴ Выконваючы інструкцыі ЦВК, для праверкі даставернасці “падазронах” подпісаў члены АВК рабілі запыты інфармацыі ў адпаведных дзяржаўных ворганах, а таксама часта асабіста наведвалі і распытвалі выбаршчыкаў.

¹⁵ Паводле пастановы ЦВК №35, памылкі з’яўляюцца істотнымі, калі сума гадавога даходу адрозніваецца на больш чым 20 адсоткаў; любыя пропускі ў дэклараванні маёмасці лічацца істотнымі.

¹⁶ Напрыклад, Сяргею Брыцікаву было адмоўлена ў рэгістрацыі кандыдатам па акрузе № 84 з-за таго, што ён не ўказаў валодання акцыямі прадпрыемства, на суму меншую за 2 еўра.

¹⁷ Рашэнне ЦВК № 89 (29 жніўня 2012 г.) адносна Аляксандра Салапа.

¹⁸ Устаноўлены абмежаванні ў ахвяраваннях на ўзроўні сумы, эквівалентнай 180 Еўра з асабістых крыніцаў і 90 Еўра ад аднаго ахвярадаўцы.

Умовы агітацыйнай кампаніі

Перыяд выбарчай агітацыі афіцыйна распачаўся пасля рэгістрацыі кандыдатаў 23 жніўня. Негледзчы на невялікае павелічэнне актыўнасці напрацягу апошніх двух тыдняў перад днём выбараў, агітацыйная кампанія заставалася ледзь бачнай у большай частцы краіны. Агітацыя адбывалася ва ўмовах кантролю. Існыя правілы наклалі абмежаванні на агітацыю, у тым ліку для правядзення сустрэчаў з выбаршчыкамі, друку і распаўсюду агітацыйных матар'ялаў, а таксама доступу да сродкаў масавай інфармацыі. Агулам, нізкі ўзровень агітацыйнай актыўнасці, якая карэлявала з агульнай грамадскай незацікаўленасцю выбарчым працэсам, узняла пытанне пра магчымасць для грамадзян зрабіць свядомы выбар у дзень галасавання.

МНВ АБСЕ/БДПЧ адзначыла невялікую колькасць сходаў малога альбо сярэдняга памеру, у той час як большасць кандыдатаў аддавала перавагу сустрэчам з выбаршчыкамі пры абыходзе кватэр і аспаўсюду агітацыйнага матар'ялу. Станоўчыя змены і дапаўненні ў Выбарчы Кодэкс замянілі працэдуру атрымання дазволу на правядзенне грамадскіх агітацыйных мерапрыемстваў на працэдуру паведамлення пра такія мерапрыемствы за два дні да іх правядзення. Хаця мясцовыя ўлады мусяць бясплатна прызначаць месцы для правядзення агітацыйных мерапрыемстваў, некаторыя кандыдаты выказалі сваю незадаволенасць вызначанымі месцамі. Кандыдаты таксама могуць арэндаваць памяшканні для правядзення сустрэч з выбаршчыкамі за кошт сваіх выбарчых фондаў, але невялікая колькасць кандыдатаў скарысталася такой магчымасцю.

Некалькі палітычных партыяў і кандыдатаў скардзіліся, што кандыдаты, якія падтрымліваюць улады, мелі прывілеяваны доступ да сустрэчаў, арганізаваных працоўнымі калектывамі і вялікімі прадпрыемствамі ў сваіх памяшканнях, што супярэчыць Артыкулам 73 і 74 Выбарчага Кодэкса. Да таго ж, кандыдаты, вылучаныя працоўнымі калектывамі, карысталіся арганізацыйнай падтрымкай супрацоўнікаў дзяржаўных прадпрыемстваў, у тым ліку такіх грамадскіх устаноў, як бальніцы.¹⁹ Таксама, шэраг агітацыйных мерапрыемстваў былі арганізаваныя мясцовымі школамі пад прыкрыццём бацькоўскіх сходаў, дзе перад бацькамі адбываліся выступы кандыдатаў.²⁰

Хаця перыяд агітацыі прайшоў збольшага ў спакойнай абстаноўцы, працэс быў азмрочаны некалькімі інцыдэнтамі, у тым ліку паведамленнямі пра запалохванне апазіцыйных кандыдатаў і актывістаў. У прыватнасці, выглядае, што актывісты кампаніі “Гавары Праўду” і яе моладзевага крыла “Змена” падвергліся шматлікім арыштам на падставе нязначных адміністрацыйных правапарушэнняў. Напрыклад, 5 верасня член кампаніі “Гавары Праўду” Ягор Віняцкі быў затрыманы і асуджаны да 10 сутак арышту за выкарыстанне нецэнзурнай лаянкі ў грамадскім месцы. На наступны дзень штаб-кватэра арганізацыі ў Мінску падверглася вобшуку, а агітацыйныя матар'ялы былі канфіскаваныя. А 7 верасня міліцыя затрымала двух актывістаў “Змены”, абвінаваціўшы іх зноў у выкарыстанні нецэнзурнай лаянкі. 18 верасня чатыры актывісты “Змены” і сем журналістаў былі затрыманыя пасля таго, як група супрацоўнікаў міліцыі ў штацкім гвалтоўна спыніла пікет у Мінску. Гэты і іншыя інцыдэнты

¹⁹ Многія назіральнікі МНВ БДПЧ/АБСЕ паведамлялі пра цяжасці атрымання інфармацыі пра агітацыйныя мерапрыемствы, арганізаваныя незалежнымі кандыдатамі, асабліва тыя, шот праводзіліся ў памяшканнях дзяржаўных прадпрыемстваў.

²⁰ Напрыклад, такое назіралася ў АВК №№ 1, 13, 54, 95, 100. У той жа час, АВК №№ 67 і 76 паведамлілі доўгатэрміновым назіральнікам, што кандыдатам было строга забаронена праводзіць агітацыйныя мерапрыемствы ў школах.

паўплывалі на стварэнне атмасферы запалохвання і ціску на кандыдатаў і актывістаў, якіх адносяць да апазіцыі.²¹

Дзве палітычныя партыі байкатавалі выбары і не вылучалі кандыдатаў.²² Яшчэ дзве партыі, АГП і Партыя БНФ, паведамлілі на пачатку выбарчай кампаніі, што яны будуць байкатаваць выбары, але толькі пасля таго, як актыўна скарыстаюцца ў іншым выпадку недаступнымі магчымасцямі працы з электаратам. Яны падцвердзілі свае рашэнні аб зняцці кандыдатаў на адпаведных партыйных сходах, што адбыліся 15 верасня. У тлумачэнні прычынаў такога рашэння партыі спасылаліся на наяўнасць у краіне палітычных вязняў, абмежаваную ролю парламента, а таксама на нізкі ўзровень даверу да выбарчага працэса, асабліва на адсутнасць прадстаўніцтва ў АВК і УВК.

Сродкі масавай інфармацыі

Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь гарантуе свабоду самавыяўлення і забараняе цензуру, і ў краіне існуе вялікая колькасць сродкаў масавай інфармацыі. Аднак, з-за адміністрацыйных перашкодаў асвятленне кампаніі не вылучалася шырокай разнастайнасцю поглядаў. Гэта асабліва справядліва ў выпадку электронных СМІ, якія з'яўляюцца асноўнай крыніцай палітычнай інфармацыі. Гэта супярэчыць параграфу 7.8 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г. і абмяжоўвае магчымасць выбаршчыкаў зрабіць свядомы выбар.

Згодна з Выбарчым Кодэксам, ЦВК прыняла правілы па асвятленні выбарчай кампаніі, якія прадаставілі бясплатны эфірны час і месцы для друку ў дзяржаўных СМІ. Кандыдатам было дазволена зрабіць запіс прамовы працягласцю да 5 хвілінаў, для пазнейшага паказу на дзяржаўных радыё і тэлебачанні, удзельнічаць у запісе тэлевізійных дэбатаў і апублікаваць свае выбарчыя праграмы ў адной з дзяржаўных газетаў.

Аднак, з 27 жніўня, на падставе рашэння ЦВК, большасць сродкаў масавай інфармацыі адмаўлялася прадастаўляць эфірны час кандыдатам, якія заклікалі да байкоту выбараў, а газеты падвяргалі цензуры і/альбо адмаўляліся друкаваць іх праграмы. МНВ АБСЕ/БДПЧ назірала больш за трыццаць выпадкаў, калі кандыдатам было альбо адмоўлена ў выступе і/альбо месцы для друку, альбо іх прамовы падвяргаліся цензуры.

Большасць кандыдатаў праявіла невысокую зацікаўленасць у тэлевізійных дэбатах, якія былі ўпершыню дазволены Выбарчым Кодэксам на парламенцкіх выбарах. Шэраг кандыдатаў заявілі, што яны не ўдзельнічалі ў дэбатах з-за нізкай цікавасці да іх з боку сваіх супернікаў, асабліва тых, хто падтрымлівае ўлады. Згодна дадзеных ЦВК, быў запісаны і паказаны па тэлебачанні 31 выпуск дэбатаў, у той час як 7 запісаных выпускаў дэбатаў не былі паказаныя з-за таго, што кандыдаты агітавалі за байкот выбараў.

²¹ Сярод іншых затрыманняў і яўных запалохванняў: адзін апазіцыйны кандыдат быў двойчы затрыманы супрацоўнікамі мытні на мяжы (Алена Фаміна, якая прадстаўляе незарэгістраваную Беларускаю Сацыял-Дэмакратычную Партыю “Народная Грамада” (БСДП-НГ) на акрузе № 17) 31 жніўня і 13 верасня; адзін кандыдат быў затрыманы на кароткі тэрмін падчас свайго агітацыйнага мерапрыемства (Леанід Падбярэцкі, якога падтрымлівае кампанія “Гавары Праўду” на акрузе № 84, 4 верасня 2012 г.); машына аднаго з кандыдатаў была перамешчана на штраф-стаянку (Анатоль Лябедзька, старшыня АГП, акруга № 105, 12 верасня); машына іншага кандыдата была абшукана з канфіскацыяй агітацыйных матар’ялаў (Аляксей Гаўруцікаў з незарэгістраванай БСДП-НГ на акрузе № 18, 30 жніўня).

²² Кансерватыўна-Хрысціянская Партыя БНФ (КХП БНФ) і Беларуская Сацыял-Дэмакратычная Грамада (БСДГ).

Акрамя бясплатнага эфірнага часу, папярэднія заключэнні маніторынгу СМІ, праведзенага МНВ АБСЕ/БДПЧ, адзначаюць вельмі абмежаванае асвятленне выбарчай кампаніі ў навіновых праграмах.²³ Асвятленне дзейнасці ў рамках выбарчай кампаніі фактычна адсутнічала, а кандыдаты ўзгадваліся толькі як група, без называння якіх-небудзь імёнаў. Дзяржаўныя СМІ засяроджваліся на працэдурных момантах выбарчага працэсу ў апісанні ЦВК і шырока асвятлялі дзейнасць Прэзідэнта і ўрада.

Дзяржаўныя тэлеканалы, якія былі ўключаны ў маніторынг, прысвяцілі 60 працэнтаў часу навінаў, паказаных у прайм-тайм, Прэзідэнту, 24 працэнты – дзяржаўным служачым, 13 працэнтаў – ЦВК, і менш за 1 працэнт – палітычным партыям і незалежным кандыдатам, разам узятым. Радыё “Сталіца” прысвяціла 62 працэнты часу навінаў дзяржаўным служачым, 30 працэнтаў – Прэзідэнту, і 7 працэнтаў – ЦВК. Кандыдаты ўвогуле не былі ўзгаданыя ў навінах гэтага радыё.

Падобнае асвятленне назіралася пры маніторынгу ўсіх чатырох дзяржаўных друкаваных СМІ, дзе 52 працэнты былі прысвечаны Прэзідэнту, 40 працэнтаў – дзяржаўным служачым, 5 працэнтаў – ЦВК, і толькі 3 працэнты – кандыдатам. Прыватныя друкаваныя СМІ, “Народная Воля” і “Наша Ніва”, прапаноўвалі выбаршчыкам шырэйшае асвятленне кампаній усіх кандыдатаў, у тым ліку размяшчаліся аналітычныя і крытычныя артыкулы. Аднак, прыватныя друкаваныя СМІ стрыманы абмежаваным накладам і не даступны большасці выбаршчыкаў.

Скаргі і звароты

Нягледзячы на нядаўнія змены ў Выбарчы Кодэкс, механізмы разгляду скаргаў і заяваў не здольныя забяспечыць эфектыўную прававую абарону, што ставіць пад пытанне выкананне параграфу 5.10 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г. і Артыкула 8 Усеагульнай Дэкларацыі Правоў Чалавека.²⁴ Хаця слуханні ў ЦВК і Вярхоўным Судзе адбываліся на адкрытых паседжаннях і пры наяўнасці фармальнага назірання за працэсам, разгляд скаргаў быў зольшага адзначаны непаслядоўным і фармальным прымяненнем заканадаўства, часта гэта адбывалася за кошт права на справядлівы разгляд і прынцыпа захавання прапарцыянасці.

Скаргі на рашэнні камісій могуць быць пададзены ў вышэйшыя камісіі. У залежнасці ад характару парушэння, суд мае ад 3 да 5 дзён на разгляд скаргі. У судовым парадку можа быць абскарджаны вельмі абмежаваны шэраг рашэнняў. У тым ліку, могуць быць абскарджаны рашэнні наконт прызначэння членаў АВК і УВК, пропускі ў спісах выбаршчыкаў, а таксама рашэнні ЦВК у адмове рэгістрацыі кандыдата і прызнанні выбараў несапраўднымі.²⁵ У большасці выпадкаў не прадугледжана механізмаў прававой абароны зацікаўленых асобаў у выпадку парушэння іх правоў падчас выбарчага працэса.

Паводле ЦВК, на 22 верасня было пададзена 938 скаргаў і запытаў у выбарчыя камісіі і мясцовыя выканаўчыя органы. З іх, 477 было пададзена ў ЦВК, 210 – у АВК, і 58 – у

²³ МНВ БДПЧ/АБСЕ праводзіла маніторынг палітычнага асвятлення ў найлепшы эфірны час (18:00-24:00) пяццю тэлеканаламі: Беларусь-1, Беларусь-2, Агульнанацыянальнае ТВ (ОНТ), Сталічнае ТВ, і РТР-Беларусь, адной радыёстанцыяй: Сталіца, і шасцю дзяржаўнымі і прыватнымі газетамі: Савецкая Беларусь, Звязда, Рэспубліка, Народная Газета, Народная Воля, Наша Ніва.

²⁴ Параграф 5.10 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г. усталёўвае права кожнага на “эфектыўныя сродкі выпраўлення адміністрацыйных рашэнняў, для гарантавання выканання асноўных правоў і забеспячэння прававой аднастайнасці”. Артыкул 8 Усеагульнай Дэкларацыі Правоў Чалавека сцвярджае, што “кожны мае права на эфектыўную абарону правамоцным органам правасуддзя ад дзеянняў, што парушаюць асноўныя правы, нададзеныя канстытуцыяй альбо законам”.

²⁵ Рашэнне ЦВК, якое абвясчае канчатковыя вынікі, не можа быць абскарджана ў судзе.

мясцовыя органы выканаўчай улады. З 477 зваротаў, атрыманых ЦВК, 76 тычыліся складу і дзейнасці АВК і УВК, 56 – рэгістрацыі кандыдатаў, і 66 былі звязаныя са зместам агітацыі. Большасць скаргаў не разглядалася ЦВК калегіяльна, а былі разгледжаны асобнымі членамі ці супрацоўнікамі ЦВК, і на іх быў напісаны фармальны адказ ЦВК. Вярхоўны Суд разгледзеў 17 зваротаў адносна рашэнняў ЦВК, усе з якіх тычыліся адмовы ў рэгістрацыі кандыдата.

На 21 верасня было пададзена 79 скаргаў у пракуратуры. З іх 28 былі пададзеныя ў Генеральную Пракуратуру. Хаця ў большасці выпадкаў Пракуратура здзяйсняла надзор за выбарчым працэсам, рэагуючы на канкрэтныя скаргі, у некаторых выпадках яна дзейнічала па ўласнай ініцыятыве. У адным з такіх выпадкаў, 10 верасня, было вынесенае папярэджанне Старшыні Беларускай Партыі Левых “Справядлівы Свет” і кампаніі “За Справядлівыя Выбары” Сяргею Калякіну за заявы “тэндэнцыёзнага характару”, якія мелі на мэце “дыскрэдытацыю аўтарытэту дзяржавы, дэзарганізацыю выбарчага працэса і дэстабілізацыю грамадства”.

Мясцовыя і міжнародныя назіральнікі

Закон прадугледжвае назіранне за выбарчым працэсам шырокім колам зацікаўленых бакоў, у тым ліку назіраць за выбарамі могуць давераныя асобы кандыдатаў, грамадскія аб’яднанні, палітычныя партыі, групы грамадзянаў, прафсаюзы, СМІ, а таксама міжнародныя назіральнікі. Агулам, акрэдытацыю ЦВК атрымалі 30 300 мясцовых назіральнікаў, у тым ліку, кампанію “Праваабаронцы за Свабодныя Выбары”, якія вылучылі каля 400 назіральнікаў, і “За Справядлівыя Выбары”, якія вылучылі каля 1400 назіральнікаў. Пераважная большасць назіральнікаў была вылучаная грамадскімі аб’яднаннямі, якія падтрымліваюць улады.²⁶

Да таго ж, былі акрэдытаваныя 762 міжнародныя назіральнікі. Міністэрства замежных справаў заявіла пра непажаданую прысутнасць чатырох назіральнікаў з краінаў-удзельніцаў АБСЕ, у тым ліку двух членаў парламента. Назіральнікі паведамлілі Міністэрству замежных справаў пра тое, што яны моцна не ўхваляюць такое стаўленне.

Назіральнікі могуць прысутнічаць на паседжаннях выбарчых камісій, падчас датэрміновага галасавання, і дня выбараў. Аднак, Выбарчы Кодэкс не прадугледжвае прадастаўлення назіральнікам прамога і эфектыўнага доступа да ключавых момантаў працэса рэгістрацыі кандыдатаў, а таксама працэдураў галасавання і падліку галасоў.²⁷ Хаця ЦВК публічна абвясціла, што назіральнікі атрымаюць поўны доступ да выбарчага працэса, міжнародныя назіральнікі паведамлялі, што ў вялікай колькасці выпадкаў назіральнікі не мелі сапраўднай магчымасці назіраць за рэгістрацыяй кандыдатаў, працэсам датэрміновага галасавання, і працэдурамі дня выбараў.

Хаця назіральнікам дазваляецца азнаёміцца з пратаколам вынікаў галасавання на участку, закон не прадугледжвае права назіральнікаў атрымаць завераныя копіі пратаколаў. Завераныя пратаколы дазваляюць назіральнікам спраўдзіць паведамленні пра вынікі, а таксама прадаставіць доказы, у выпадку патрэбы абскарджання вынікаў у судзе.

²⁶ З 30 300 акрэдытаваных мясцовых назіральнікаў, 22 125 былі вылучаныя была вылучаная грамадскімі аб’яднаннямі, якія падтрымліваюць улады. З іх – 5 107 назіральнікаў ад ГА “Белая Русь”, 4 575 – ад Беларускага Рэспубліканскага Саюзу Моладзі, і 3 408 – ад Беларускага Грамадскага Аб’яднання Ветэранаў.

²⁷ Хаця Выбарчы Кодэкс не мае выразнага адмаўлення назіральнікам у гэтым праве, ЦВК пісьмова падцвердзіла МНВ БДПЧ/АБСЕ, што назіральнікі не маюць права назіраць за працэсам праверкі подпісаў. Назіральнікам забаронена знаходзіцца побач за сталом выдачы бюлетэняў.

Датэрміновае галасаванне

Датэрміновае галасаванне адбывалася з 18 па 22 верасня на тэрыторыі ўсёй краіны. Як пазначана ў Выбарчым Кодэксе, выбаршчык не абавязаны тлумачыць прычыны для ўдзелу ў датэрміновым галасаванні. Па дадзеных ЦВК, 25,9 працэнтаў выбаршчыкаў прыняло ўдзел у датэрміновым галасаванні. Міжнародныя назіральнікі запоўнілі 830 формаў падчас датэрміновага галасавання. Агулам, датэрміновае галасаванне было праведзена патрэбным чынам. Мясцовыя назіральнікі прысутнічалі толькі на 32 працэнтах назіраных УВК, большасць з іх прадстаўлялі грамадскія аб'яднанні. У 97 працэнтах УВК назіральнікі не мелі перашкодаў у назіранні за галасаваннем.

Агульная ацэнка працэсу датэрміновага галасавання была “добра” альбо “вельмі добра” у 95 працэнтах назірання. Аднак, у 10 працэнтах міжнародныя назіральнікі паведамлялі, што працэдурны не выконваліся. У тым ліку, гэта тычылася такіх асноўных момантаў, як запаўненне штодзённых пратаколаў (8 працэнтаў), вывешванне пратаколаў (7 працэнтаў), і забеспячэнне належнага апячатвання і захавання скрыняў для галасавання ў канцы галасавання (7 працэнтаў). Таямніца галасавання не была забяспечана ў 6 працэнтах выпадкаў, а празрыстаць працэсу атрымала негатыўную ацэнку ў 9 працэнтах вынікаў назірання.

Дзень выбараў

ЦВК абвесціла папярэднія дадзеныя па яўцы выбаршчыкаў на ўзроўні 74,2% адразу пасля апоўначы, што выклікала пытанні ў некаторых мясцовых назіральнікаў. Назіральнікі аданілі адкрыццё ўчасткаў для галасавання як “добрае” альбо “вельмі добрае” у 95 працэнтах назірання. Участкі для галасавання адкрыліся своечасова без вялікіх працэдурных недахопаў. Агульная ацэнка працэсу галасавання была “добра” альбо “вельмі добра” у 95 працэнтах назірання. Хоць большасць працэдур былі выкананыя, назіраліся пэўныя адхіленні, у тым ліку, такія як галасаванне групамі (9 працэнтаў), вонкава падобныя подпісы ў спісах выбаршчыкаў (6 працэнтаў), утрыманне скрыні для датэрміновага галасавання не ў яснай бачнасці членаў УВК і назіральнікаў (13 працэнтаў), а таксама апячатванне скрыняў для галасавання не належным чынам (5 працэнтаў). Назіральнікі былі абмежаваныя ў назіранні за працэдурамі галасавання ў 11 працэнтах выпадкаў назірання.

Аднак, працэс значна пагоршыўся падчас падліку і быў ацэнены назіральнікамі як “дрэнны” альбо “вельмі дрэнны” у 37 працэнтах выпадкаў, што з’яўляецца значным фактарам. Сур’ёзныя працэдурныя памылкі і недахопы адзначаліся у 21 працэнце назіраных участкаў. Сярод іх – невызначэнне колькасці выбаршчыкаў, якія атрымалі бюлетэнь (23 працэнты), неабвяшчэнне вынікаў па канкрэтных кандыдатах (28 працэнтаў), адсутнасць праверкі вынікаў па кантрольных ураўненнях (20 працэнтаў), а таксама непадпісванне і невывешванне пратаколаў (11 працэнтаў). Назіральнікі адзначалі, што падлік часта адбываўся ў цішыні, і што ім не была прадастаўлена выразная магчымасць назіраць за падлікам на 37 працэнтах выбарчых участкаў. Адсутнасць належным чынам акрэсленых працэдур падліку галасоў азначала, што сумленны падлік, як гэта патрабуецца ў параграфі 7.4 Капенгагенскага Дакумента АБСЕ 1990 г., не мог быць гарантаваны.

Працэс з’ядзення вынікаў пратаколаў АВК быў ацэнены як “дрэнны” альбо “вельмі дрэнны” ў 12 з 81 АВК, дзе праводзілася назіранне. Назіральнікі адзначалі, што яны былі абмежаваныя ў правядзенні назірання ў 17 працэнтах выпадкаў. З’ядзенне вынікаў не было ацэнена як “добра арганізаванае” у 7 працэнтах назіранняў, а дадзеныя пратаколаў не былі ўведзеныя ў зводную

табліцу ў 8 працэнтах назіраных выпадкаў. У сямі АВК назіральнікам было паведамлена, што канчатковае звядзенне вынікаў не адбудзецца да раніцы панядзелка, і не было прадастаўлена пратакола АВК. Тым не менш, у 00.30 ЦВК абвясціла папярэднія вынікі па ўсіх акругах.

Мясцовыя назіральнікі прысутнічалі пры адкрыцці 74 працэнтаў назіраных участкаў для галасавання, на 85 працэнтах участкаў – падчас працэсу галасавання і на 97 працэнтах участкаў – падчас падліку галасоў. Жанчыны складалі 54 працэнты старшыняў УВК і каля 70 працэнтаў членаў УВК на ўчастках, дзе праводзілася назіранне.

Толькі ангельская версія гэтага даклада з’яўляецца афіцыйным дакументам. Існуюць неафіцыйныя пераклады на беларускую і рускую мовы.

ІНФАРМАЦЫЯ ПРА МІСЦЮ І ПАДЗЯКІ

Мінск, 24 верасня 2012 г. – МНВ АБСЕ/БДПЧ распачала працу 22 жніўня. Яна ўключае 11 экспертаў у сталіцы і 36 доўгатэрміновых назіральнікаў, што працуюць у розных рэгіёнах Беларусі.

У дзень выбараў працавала 330 кароткатэрміновых назіральнікаў, у тым ліку дэлегацыя ПА АБСЕ з 71 чалавека. Агулам, прысутнічалі назіральнікі з 37 дзяржаваў-удзельніцаў АБСЕ. Адбывалася назіранне за галасаваннем на 1,173 участках. Назіранне за падлікам галасоў адбылося на 125 участках ва ўсіх акругах. За працэсам звядзення вынікаў адбывалася назіранне ў 86 АВК.

Назіральнікі хочуць падзякаваць уладам Рэспублікі Беларусь за запрашэнне да назірання за выбарамі, Цэнтральнай Выбарчай Камісіі – за супрацоўніцтва і прадастаўленне акрэдытацыі, і Міністэрству Замежных Справаў і іншым ворганам улады – за дапамогу і супрацоўніцтва. Назіральнікі таксама хочуць выказаць падзяку іншым міжнародным арганізацыям за супрацоўніцтва і падтрымку.

Па далейшую інфармацыю, калі ласка, звяртайцеся да:

- Антонію Мілашоскі, Кіраўніка МНВ АБСЕ/БДПЧ, у Мінску (+ 375 33 623 8425)
- Томаса Раймера, афіцыйнага прадстаўніка АБСЕ/БДПЧ (+ 48 609 522 266), ці Рычарда Лаппіна, Дарадцы па выбарах АБСЕ/БДПЧ, у Варшаве (+ 48 22 5200 673)
- Ніла Саймана, Дырэктара па камунікацыях, ПА АБСЕ (+45 601 08 380), альбо Ціны Шон, намесніка Генеральнага Сакратара, ПА АБСЕ, у Капенгагене (+ 45 403 04 985)

Адрас МНВ АБСЕ/БДПЧ:

Гатэль “Юбілейны”, праспект Пераможцаў, 19, Мінск 200040, Рэспубліка Беларусь

Тэл. +375 17 226 9261, Факс: +375 17 226 9266, эл. пошта: office@odihr.by

Website: www.osce.org/elections/Belarus/2012